

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНОЛОГІЇ ТА КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА

ДРЬОМІН В. М.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України,
заслужений діяч науки і техніки України

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ СУСПІЛЬСТВА

Криміналізація українського суспільства у ретроспективному плані має особливості, пов'язані з політичними, правовими та економічними реформами, що відбувалися в країні. Упродовж усього періоду становлення політичної та економічної незалежності держави суспільство фактично перебувало в перехідному («транзитивному») етапі, що призвело до системної кризи і позначилося на процесах його криміналізації.

Одним із проявів суспільної кризи є деформація соціальних інститутів. Є всі підстави вважати, що вирішальним чинником прискореної криміналізації українського суспільства стала його деінституціоналізація, що виявилася в руйнуванні раніше стійких соціальних інститутів. Особливістю сьогодення є війна на сході нашої країни, в результаті якої загинули тисячі людей, а носіння зброї стало частиною повсякденного життя значної частини населення. Деінституціоналізація як соціальний процес набув розвитку в умовах «транзитивності» української держави. Про безпрецедентність масштабу змін у політичній та економічній сферах, що позначилися на соціальній структурі суспільства, говорять не стільки успіхи в цьому напрямку, скільки системна криза, що охопила нашу країну. Незважаючи на те, що перехідний період для України явно затягнувся, вищі ешелони влади не виявляють бажання його прискорити та стабілізувати становище. Відомо, що більшість пострадянських держав зіткнулася не тільки з необхідністю розбудови нового інституціонального апарату, а й із додатковими проблемами перехідного періоду, пов'язаними з визначенням їхніх територіальних, а також соціокультурних меж. Але суперечності, пов'язані з політичним і соціокультурним протистоянням, особливо гостро відчувала на собі Україна, зазнаючи упродовж усього періоду незалежності глибоких політичних та економічних криз.

Проникнення злочинності у владу, присвоєння нею функцій держави створює реальні загрози національній безпеці. Державні інститути внаслідок криміналізації втрачають свою легітимність. Втрату легітимності ми розглядаємо як одну з важливих ознак деінституціоналізації влади. Особливо небезпечним слід визнати криміналізацію органів, що відповідають за забезпечення правопорядку в країні. Фактична деінституціоналізація органів правопорядку та судової системи, зумовлена масштабною корупцією і «кришуванням» кримінальних структур, у свою чергу, сприяла криміналізації суспільства і розширеному відтворенню злочинності. Кримінальність влади стала її самостійною властивістю, а в багатьох випадках і функціональною ознакою. Протистояння кримінальної державності розглядається як одна з найважливіших проблем глобального рівня.

Розпад і трансформація інституціональної структури суспільства призвели до тотальної криміналізації населення, яке представляє різні верстви суспільства та соціальні групи. Криміналізація окремих соціальних груп найчастіше асоціюється з так званими маргінальними верствами суспільства. Суб'єктивною основою інституціоналізації злочинності є соціальна аномія, що стала наслідком дисфункції офіційних інститутів держави. Ідеологічний вакуум неминуче призводить до аномії — дезінтеграції етичних цінностей. Соціальні та соціально-психологічні чинники злочинності дозволяють зробити висновок про значну залежність поведінки людей від комплексу соціальних інститутів, які формують їх спосіб життя. У механізмі інституціоналізації злочинності виявляється взаємодія особистісних і соціальних факторів. Відтворюється в соціальному середовищі певний тип поведінки, характер і спрямованість якого зумовлені конкретним соціокультурним середовищем, що сформувався на основі цінностей, соціальних стандартів, традицій, правил поведінки, властивих конкретному соціуму, й особливостей особистості. При цьому мова може йти не тільки про явно криміногенне середовище, а й про групи, соціальні функції яких офіційно, тобто нормативно-організаційно, орієнтовані в позитивному напрямку.

Суперечності і невідповідності в інституціональній системі реформованого суспільства поступово втягують кримінальні практики у свою орбіту, перетворюючи їх на елемент інституціональної системи суспільства. Злочинність не просто вплетена в сучасні трансформаційні відносини: йде активний процес інституціоналізації окремих видів кримінальних практик, тобто перетворення злочинності на стійкий феномен, який постійно відтворюється та, інтегруючись у формовану систему суспільних відносин, стає нормою (звичним зразком) поведінки.

Окремі кримінальні практики можуть володіти властивостями та ознаками, що дають підставу говорити про них, як про інституціоналізоване соціальне явище (економічна, організована, корупційна

злочинність). Фактично у всіх випадках інституціоналізації кримінальних практик останні або успішно конкурують із легальними інститутами, або через упровадження в їх діяльність деформують їх суть. У реальному житті правомірне і протиправне, формальне і неформальне, становлять єдину взаємодіючу систему, що охоплює всі сфери суспільства.

Як засвідчує міжнародний досвід, найбільших успіхів у протидії злочинності досягають ті країни, у яких здійснюються взаємопов'язані інституційні, правові, економічні, культурологічні та політичні заходи, що дозволяють контролювати і впливати на криміногенну ситуацію. Проте в країнах «транзитивного» типу із низьким матеріальним рівнем життя протидія злочинності передбачає вибір пріоритетів. З метою підвищення ефективності протидії злочинності слід привести у відповідність до міжнародно-правових договорів, до яких прислалася Україна, багатьох нормативних актів, що об'єктивно створюють можливості для відтворення злочинності. Ідеться не стільки про каральні закони, скільки про нормативні акти, що регламентують відносини в різних сферах суспільного життя (економіка, політика, управління, культура та ін.). Однією з основних проблем в даний час є стабілізація криміногенної ситуації в країні. Новостворені правоохоронні та судові органи потребують рішучої державної підтримки на законодавчому та правозастосовному рівнях, що може стати основою для відновлення довіри населення до інститутів влади. Держава повинна забезпечити дотримання законності всіма суб'єктами, які є активними учасниками політичних подій, визначають економічну політику, впливають на фактичний життєвий рівень населення і, як наслідок, забезпечують формування сталої інституційної структури суспільства.

СТРЕЛКОВСЬКА Ю. О.

Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права,
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Останні роки в Україні ознаменувалися значними змінами в житті людей, значною кількістю розпочатих реформ. Однією з ключових реформ, яку підтримала значна кількість населення країни, стала реформа правоохоронної системи України. Вказана реформа ще незавершена, вона торкається більшості діючих правоохоронних органів, передбачає появу нових, однак деякі її результати можна побачити вже